

Oponentský posudek na disertační práci MgA. Štěpána Soukupa (Epose 257) s názvem *Dýmová hora*

Předem mého posudku bych ráda zdůraznila, že je mi velkou ctí a radostí být oponentkou právě tohoto disertačního projektu. Práci Štěpána Soukupa, tedy Epose 257, napříč nejrůznějšími médii sleduji dlouhodobě a považuji ji za zcela zásadní: nejen, že se dotýká často přehlížených, ale o to potřebnějších témat, překračuje mnohé hranice, provokuje diváky, kurátory i umělecký svět jako takový (a to, že se jedná o provokace úspěšné pak dokládají dva, v současné době uváděné dokumentární snímky, ve kterých je Epos 257 jedním z hlavních aktérů), ale i proto, že nás nutí permanentně vystupovat z naší komfortní zóny a klást si nejrůznější otázky o sobě samých i společnosti jako takové. Jeho práce však není vedena arogantní rétorikou etablovaného umělce. Epos totiž obdobně přistupuje i sám k sobě – sám sebe provokuje, často jde skutečně „na dřeň“, smazává hranici mezi objektem a subjektem, ale i uměním a životem. Jeho práce jsou díky tomuto explorativnímu, ale zároveň introspektivnímu postupu empatické, silné, radikální, naléhavé a autentické. Posuzovaný projekt *Dýmová hora* je přesně ukázkou tohoto přístupu.

Dýmová hora je více než deset let trvající projekt, jejímž středobodem je dnes již zaniklé místo nedaleko bývalého nákladového nádraží Žižkov, kde žila skupina lidí bez domova. Epos 257, bytostný průzkumník, postupně odhaloval jednotlivá zákoutí vágního městského prostoru a příběhy tamních obyvatel. Podobně zkoumal, jak vůbec lze z pozice umělce k takto osobnímu, a přesto palčivému tématu přistoupit. Výsledkem byla výstava, konference, sborník, sochařské dílo a rozsáhlá publikace. Projekt je nebývale komplexní a je za ním zřejmá intuitivní, ale velice systematická práce, protože je jasné, že si vyžádal tolik času. Právě v této komplexitě dovoluje ukázat bezdomovectví a život mimo oficiální struktury a instituce z moha úhlů pohledu, z hlediska různých oborů, skrze odlišná média a formáty.

Asi nejvýraznější výstupy z tohoto projektu jsou výstava konaná v Muzeu hlavního města Prahy a předkládaný rukopis. Oba výstupy se vzájemně prostupují, jeden podmiňuje i vysvětluje ten druhý. Nasvícenou muzejní vitrínu, běžně ukazující předměty s výstavní, ekonomickou a kulturní hodnotou, Epos zaplnil těmi, které naopak veškeré hodnoty pozbyly a staly se součástí života vytěsňované společenské vrstvy. Již na výstavě bylo možné číst rozhovory s lidmi žijícími na ulici, které kontrastovaly s lesklou vitrínou a naleštěnými mramory výstavního sálu. Rukopis *Dýmové hory* tuto expozici převádí do knižní podoby. Vícevrstevnatý text je labyrintem výpovědí, příběhů a předmětů, které čtenář postupně odhaluje a spojuje si je do koherentního světa *Dýmové hory* a jejích obyvatel. Text-labyrint není jen dobrodružným výletem „do křoví“, čtením o lidech vyloučených ze společnosti, které můžeme kdykoli přerušit a opustit, protože se nás netýkají. Rizomatická struktura knihy nám postupně ukazuje historický kontext bezdomovectví, různorodé problémy spojené s životem na ulici, jakož i nejrůznější roviny a typy městské krajiny; postupně řeší stále více obecných témat jako jsou otázky svobody, konzumního života (a jeho marnotratnosti), problém permanentního růstu a s ním související zvyšující se nerovnost, pocity vykořenění v postkoloniálním světě, otázky vyloučení a vylučování, jakož i současná legislativa a krize bydlení. Stejně jako text postupně odhaluje stále hlubší historii jednotlivých obyvatel „*Dýmovky*“, původně běžných obyvatel města, často z dysfunkčních rodin, tak jde také více k příčinám bezdomovectví, problému, který – jak je postupně zřejmější – se týká nás všech. Cenné

na práci pak je i to, že nezobecňuje za cenu zjednodušování – naopak vše řečené ukotvuje do naší skutečnosti, tedy do situace jednoho z postsocialistických států.

Stále silnější angažovanost (a vtahování čtenáře) do světa okolo Dýmové hory není dané jen sofistikovanou strukturou knihy, ale zejména postojem jejího autora. Epos 257 není jen tazatelem a pozorovatelem, ale postupně se stává součástí zkoumaného tématu, a to do té míry, že přibližně na tři týdny zakouší život na ulici. Tato hra s distancí a její ztrátou dovoluje, aby Epos mohl na danou situaci nahlížet jak zevnitř, tak z boku (, zde navazuji na teorii „bočního pohledu“, jak o něm mluví teoretička Mieke Bal), mohl se ptát jak lidí bez domova, tak sám sebe, detailně rozkrývat jejich zkušenosti, ale i tu svou, neustále přehodnocovat a přerámovávat své dosavadní teze a názory. Tato permanentní (sebe)reflexe je klíčová; není prázdným, neustále znejišťujícím gestem, ale účinnou metodou, jak se dostat k jádru problému, ale i k pevnému postoji k této tak závažné otázce, bez patosu, romantizace, bez nádechu „poverty porn“, exploatace, ale i bez jednoznačných obviňování. Součástí této reflexe pak je i to, že se projekt opakovaně táže i na to, jaká je současná role umění a umělce. Eposova odpověď, že umění má vrátit vyloučené věci zpět, na světlo, před zrak těch, kteří ho vylučují, není jen snahou o angažovanost, ale nese s sebou silný etický apel, což se mi zdá v současném ziskuchtivém světě důležité (a nesmírně sympatické).

Předkládaný projekt *Dýmový hora* je pro mě jednou z nejpřesvědčivějších ukázek dnes tolik řešeného uměleckého výzkumu, se kterou jsem se v poslední době setkala; je aktuální a velice přínosný jak v oblasti umění, v pedagogické a svým způsobem i edukativní praxi (, jak doložila i spolupráce se studenty na tvorbě příbytku pro jednoho z lidí bez domova), tak v rovině teoretické. Rukopis knihy dokládá autorovu znalost současných antropologických, etnografických a sociologických teorií, které se pojí ke sledovanému tématu, konceptů a pojmů spojených s městským prostorem, je napojený na terénní výzkum i metody orální historie (k této mezioborovosti pak přispěla i konference Bez-moci a konzultace s mnoha odborníky z nejrůznějších oblastí). Epos zde uvádí, že umělecký výzkum má být nejvíce ze všeho překračováním nejrůznějších hranic a zároveň předpokládá otevřenost a připravenost neustále se ptát a proměňovat „zjištěné“. Tato definice, v této práci důsledně naplňovaná, se mi zdá inspirativní, a i přes svou obecnou povahu může být návodná i pro další umělce. Projekt jako celek je tedy z mého hlediska nesmírně poučený, poctivý, hloubkový, etický i empatický, je silným politickým gestem, aniž by ztrácel svou estetickou a poetickou hodnotu (a v případě rukopisu lze podtrhnout i literární kvality textu).

Byť jsem oponentkou práce, nemám k ní žádné kritické výhrady, naopak si ji velice cením. V diskusi bych ráda otevřela, zda se Epos vztahuje k některým blízkým uměleckým projektům, kde shledává případné inspirace a zda je pro něj dané téma uzavřené, nebo plánuje nějaké další práce s ním spojené.

Děkuji Eposovi / Štěpánu Soukupovi za jeho práci, za inspirativní, ale i hluboce zasahující čtení. A jak je z řečeného jistě zřejmé, navrhuji, aby mu byl udělen doktorský titul.

Psáno v neděli 16. listopadu 2025, v Praze Michli.

prof. PhDr. Kateřina Svatoňová, Ph.D.